

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قوه قضائیه
دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

پایان نامه دروه کارشناسی ارشد (M.A)

رشته: حقوق خانواده

عنوان:

حریم خصوصی کودک از منظر حقوق ایران و کنوانسیون حقوق کودک

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مهدی رشوند

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ناصر علیدوستی شهرکی

دانشجو:

مصطفی علیزاده

خرداد ماه ۱۳۹۹

تقدیم به:

قطب عالم امکان، بهار دلها، صفای سخطها، نور دیدگان، آرزوی چشم انظاران، حضرت صاحب الزمان، مهدی موعود ارواحنا فداه.

و تقدیم به پدر، مادر، خواهر و یونس عزیز تر از جانم که در تمام مراحل زندگی ام پشت و پناه و دعا گویم هستند. که از خداوند متعال برایشان طول عمر با

عزت آرزوی کنم.

تشکر از:

استاد ارجمندی عزیزم جناب آقای دکتر رشوند و استاد مشاور کرامت‌مردم جناب آقای دکتر علی دوستی که در مباحث پژوهش حاضر از تجربیات و راهنمایی

ایشان بهره‌مند شدم.

چکیده

حق بر حریم خصوصی از جمله مهمترین حقوقی می باشد که در اسلام برای انسان به عنوان اشرف مخلوقات در نظر گرفته شده و هدف از آن ارتقای شخصیت و وجود مادی و معنوی او می باشد که ارتباط تنگاتنگی با کرامت ذاتی آدمی دارد و این امکان را فراهم می کند که انسان اهداف و غایت شخصی خود را دنبال کند و عواطف و احساسات درونی خود را در این فضا بروز دهد. حریم خصوصی محدوده ای از زندگی هر فردی می باشد که دیگران به موجب عرف و قانون بدون رضایت دارنده این حق نمی توانند به آن ورود پیدا کنند.

در نظر گرفتن حریم خصوصی برای کودک به ظاهر با حق و تکلیف والدین بر تربیت فرزند در تعارض می باشد، زیرا لازمه تربیت کودک نظارت و کنترل بر ارتباطات او با سایر افراد و همچنین اطلاعات در دسترس او می باشد. قوانین و مقررات ایران از حیث در نظر گرفتن حق حریم خصوصی برای کودک و مشخص کردن ضابطه های آن ناقص می باشد اما در مقابل کنوانسیون حقوق کودک امکان ورود به حریم خصوصی کودک و تربیت او را براساس قانون و رعایت منافع عالی کودک و ارجحیت حق بر تربیت بر حریم خصوصی فراهم نموده است.

به موجب پیشرفت تکنولوژی و فناوری های ارتباطی و دسترسی راحت و ارزان به آن، کودکان همواره در معرض آسیب ها و خطرات این فضا می باشند. در واقع محتوای غیر مناسب و غیر قانونی موجود در این فضا برای کودکان بسیار مخاطره آمیز می باشد. در سوی مقابل خود والدین نیز با انتشار تصاویر و احوالات کودک در فضای مجازی مقدمات آسیب ها و نقض حریم خصوصی کودک در این فضا را فراهم می کنند.

لذا در پژوهش حاضر با واکاوی و کنکاش در قوانین داخلی ایران و اسناد بین المللی به دنبال ارائه یک راه حل قانونی و فقهی برای رفع تعارض میان حریم خصوصی کودک و حق والدین بر تربیت و همچنین بررسی عوامل نقض حریم خصوصی کودک در فضای مجازی و آسیب ها و مخاطرات آن می باشیم.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، کنوانسیون حقوق کودک، تربیت، فضای مجازی، کودک

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱- بیان مسئله	۱
۲- اهمیت و ضرورت تحقیق	۲
۳- اهداف تحقیق	۳
۴- سوالات تحقیق	۳
۵- فرضیه های تحقیق	۳
۶- قلمرو تحقیق	۴
۷- پیشینه تحقیق	۴
۸- روش انجام تحقیق	۵
۹- نوآوری تحقیق	۵
فصل اول: کلیات	۷
مبحث اول: تاریخچه حریم خصوصی	۷
مبحث دوم: مفهوم شناسی	۹
گفتار اول: حریم خصوصی	۹
بند اول: حریم در لغت	۹
بند دوم: حریم در حقوق	۱۰
بند سوم: معنای واژه خصوصی	۱۱
گفتار دوم: کودک	۱۱
بند اول: کودک در دیدگاه قرآن	۱۲
بند دوم: کودک در دیدگاه علما و فقها	۱۴
بند سوم: کودک در دیدگاه قانون ایران	۱۶
بند چهارم: کودک در دیدگاه کنوانسیون حقوق کودک	۱۸
مبحث سوم: حریم خصوصی	۱۹

۲۰	گفتار اول: مبنا، مفهوم و عناصر حریم خصوصی
۲۰	بند اول: مبناى حریم خصوصی
۲۲	بند دوم: مفهوم حریم خصوصی
۲۵	بند سوم: عناصر حریم خصوصی
۲۶	گفتار دوم: مصادیق و قلمرو حریم خصوصی
۲۶	بند اول: حریم خصوصی منازل و اماکن
۲۸	بند دوم: حریم حقوق مربوط به شخصیت
۳۰	بند سوم: حریم خصوصی نامه ها، نوشته ها و مکالمات تلفنی
۳۰	بند چهارم: حریم خصوصی و اقتصاد
۳۱	گفتار سوم: حریم خصوصی در اسلام
۳۱	بند اول: قرآن کریم
۳۴	بند دوم: روایات مشهور
۳۵	بند سوم: عقل و فطرت
۳۷	گفتار چهارم: حریم خصوصی در قوانین و مقررات ایران
۳۷	بند اول: حریم خصوصی در قانون اساسی
۳۸	بند دوم: حریم خصوصی در آیین دادرسی کیفری
۳۹	بند سوم: حریم خصوصی در قانون مدنی
۳۹	بند چهارم: حریم خصوصی در قانون مجازات اسلامی
۴۰	بند پنجم: حریم در قانون جرایم رایانه ای
۴۱	بند ششم: حریم خصوصی در منشور حقوق شهروندی
۴۱	گفتار پنجم: حریم خصوصی در اسناد بین المللی
۴۵	فصل دوم: حمایت از حریم خصوصی کودک و استثنای آن در قوانین
۴۶	مبحث اول: محدودیت ها و شرایط حمایت از حریم خصوصی کودک
۴۸	گفتار اول: حق یا حکم بودن حریم خصوصی

- گفتار دوم: والدین و حریم خصوصی کودک..... ۴۹
- بند اول: ولایت پدر و جد پدری و وصی و قیم منصوب..... ۵۰
- بند دوم: مادر و حریم خصوصی کودک..... ۵۵
- گفتار سوم: محدودیت های حق حریم خصوصی کودک..... ۶۰
- بند اول: محدودیت حق حریم خصوصی کودک در مقابل حق وی بر تربیت..... ۶۰
- الف) تربیت کودک..... ۶۰
- ب) تعارض حریم خصوصی کودک با حق والدین بر تربیت..... ۶۴
- ج) راهکارهای فقهی و حقوقی رفع تعارض..... ۶۵
- بند دوم: محدودیت حق حریم خصوصی نسبت به حق دریافت اطلاعات و عقاید کودک..... ۶۸
- مبحث دوم: راهکارهای قانونی در تضمین سلامت حریم خصوصی کودک..... ۷۰
- گفتار اول: اسناد بین المللی..... ۷۰
- گفتار دوم: قوانین داخلی..... ۷۲
- بند اول: لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان..... ۷۲
- بند دوم: سایر قوانین..... ۷۵
- فصل سوم: حریم خصوصی کودک در فضای مجازی..... ۷۸
- مبحث اول: کودک و فناوری اطلاعات..... ۷۸
- گفتار اول: فضای مجازی..... ۷۹
- گفتار دوم: ارتباط حریم خصوصی و فضای مجازی..... ۸۱
- مبحث دوم: عوامل نقض حریم خصوصی کودک در فضای مجازی..... ۸۲
- گفتار اول: فعالیت مستقیم کودکان..... ۸۳
- گفتار دوم: والدین..... ۸۵
- بند اول: تصاویر ممنوعه..... ۸۸
- بند دوم: توصیه های کاربردی..... ۸۹
- بند سوم: موافقان و مخالفان حضور کودک در رسانه..... ۹۰

- گفتار سوم: اسباب بازی های هوشمند..... ۹۱
- گفتار چهارم: مدارس هوشمند..... ۹۲
- مبحث سوم: آسیب های نقض حریم خصوصی کودک در فضای مجازی..... ۹۵
- الف) سوءاستفاده جنسی..... ۹۵
- ب) کودک آزاری روانی..... ۹۷
- ج) احساس حقارت کودک..... ۹۹
- مبحث سوم: قوانین و مقررات ناظر بر حریم خصوصی کودک در فضای مجازی..... ۱۰۱
- گفتار اول: اسناد بین المللی..... ۱۰۱
- گفتار دوم: قوانین داخلی..... ۱۰۸
- بند اول: قانون حمایت از کودکان و نوجوانان..... ۱۰۸
- بند دوم: قانون جرایم رایانه ای..... ۱۰۹
- بند سوم: قانون تجارت الکترونیک..... ۱۱۱
- نتیجه گیری..... ۱۱۲
- پیشنهاد ها..... ۱۱۵
- منابع..... ۱۱۶

۱- بیان مسئله

حق بر حریم خصوصی از جمله حقوق قابل احترام کودک می باشد که در تمامی جوامع و تعالیم اسلامی مورد تاکید قرار گرفته است. مقصود از حریم خصوصی بخشی از اعمال و ویژگی های هر آدمی می باشد که دیگران از آن اطلاعی ندارند و یا خود او رغبتی به بیان آن ها ندارد. موضوع حرمت و ممنوعیت کنکاش در زندگی خصوصی افراد از یک سو در آیات و روایات متعددی تصریح شده است و از سوی دیگر در اسلام تعالیمی نظیر احترام و حرمت آبروی افراد، کرامت ذاتی انسان، ضرورت پوشاندن سر و مورد تاکید قرار گرفته است که نشانگر اهمیت و جایگاه والای حریم خصوصی در نظام حقوقی اسلام می باشد.

حریم خصوصی کودک را می توان از جمله مصادیق حقوق شهروندی دانست که حاصل احترام به شان و منزلت آدمی و حیثیت و جایگاه وی می باشد و در عصر حاضر به عنوان یکی از مهمترین مباحث حقوق بشری محسوب می شود. از جمله حمایت های قابل توجه در اسناد بین المللی حقوق بشری پرداختن به حریم خصوصی کودکان می باشد که کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ در راس آن قرار دارد و توجه جامعه جهانی را به خود جلب کرده است و هر روزه بر اهمیت و کاربرد آن افزوده می شود.

کودکان از این جهت که بخش اعظمی از جامعه را شکل می دهند همانند سایر اعضای جامعه از حقوق و تکالیف خاص خود برخوردار می باشند و با توجه به شرایط جسمانی، رشد عقلانی و احساسات درونی که دارند باید نسبت به سایر اعضای جامعه حمایت های بیشتری نسبت به آن ها به عمل بیاید. ناتوانی کودک در جهت پاسداری از حقوق خویش و آسیب پذیر بودن وی نیاز حمایت این قشر از جامعه را ضروری می سازد. کودک موجودی اجتماعی و همواره با اعضای خانواده و هم سن و سالان خود در ارتباط است و با آنها زندگی می کند. اما با وجود همه این مسائل، او نباید از حق داشتن امور شخصی و خصوصی خود محروم باشد.

هرکس از جمله کودک از این حق برخوردار می باشد که نسبت به این موضوع که دیگران تا چه حدی می توانند از اطلاعات خصوصی زندگی آن ها آگاهی داشته باشند و یا وارد محدوده زندگی خصوصی آنها شوند، تصمیم لازم را اتخاذ کند. به عبارت دیگر حریم خصوصی محدوده ای از زندگی شخص می باشد که تمایل ندارد دیگران بدون اذن او به این قلمرو ورود پیدا کنند و یا نسبت به اطلاعات این حوزه دسترسی پیدا کنند.

همچنین این حق ارتباط مستقیمی با آزادی و استقلال کودک و حق تعیین سرنوشت او دارد زیرا فضای لازم را برای رشد و تکامل او فراهم می آورد. همچنین در مقام بیان اهمیت این حق می توان بیان داشت چنان چه کودک علی رغم زندگی در اجتماع، از حریم شخصی مستقلی برخوردار نباشد، چگونه می توان از شخصیت مستقل وی سخن گفت و او را دارای حق و تکلیف دانست.

چنان چه حمایت های لازم از حریم خصوصی کودکان به عمل بیاید، زمینه ای لازم برای رشد و تکامل شخصیت آن ها به وجود می آید و این امکان را برای آن ها فراهم می آورد که به دور از هرگونه فشار، ملاحظه و محذورات بیرونی، در خلوت و تنهایی خود و در کمال آرامش و امنیت، اهداف و آرمان های شخصی خود را دنبال کنند.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در خصوص ضرورت پرداختن به این موضوع باید بیان داشت که، بسیاری از مردم علی الخصوص خانواده ها تعریف صحیحی از جایگاه و احترام به حق حریم خصوصی کودکان ندارند و یا چه بسا از وجود چنین حقی اطلاع کافی نداشته باشند.

با توجه به این که موضوع عنوان پژوهش، از جمله مباحث کاربردی، ضروری و مبتلا به جوامع می باشد. لذا نسبت به اهمیت و ارزش علمی و عملی آن تردیدی وجود ندارد. همچنین ضرورت پژوهش، در خصوص حریم خصوصی کودک علی رغم تحقیقات و تالیفات صورت گرفته از آن جهت است که آثار گذشته صرفاً به صورت کلی حریم خصوصی انسان را مورد بحث و بررسی قرار داده اند و به صورت خاص و موضوعی به حریم خصوصی کودک پرداخته اند، لذا در پژوهش حاضر بر اساس قوانین و مقررات داخلی و بین المللی و قرآن و روایات، حریم خصوصی کودک را مورد بررسی قرار می دهیم. نتایجی که از پژوهش حاضر به دست می آید، می تواند سبب افزایش آگاهی و بصیرت خانواده ها، رسانه ها و محاکم قضایی نسبت به درک صحیح حریم خصوصی کودک و عوامل نقض کننده آن شود و موجبات تامین امنیت بیشتر حریم خصوصی کودک در خانواده و جامعه را فراهم کند.

حریم خصوصی کودک از جمله مباحث اصلی حقوق بشری می باشد و به عنوان یکی از معانی نظام های حقوقی توسعه یافته به حساب می آید که ارتباط تنگاتنگی با کرامت آدمی نیز دارد، در نتیجه حمایت از شخصیت و حقوق کودک مستلزم حمایت از حریم خصوصی وی می باشد لذا این موضوع از اهمیت بالا و دو چندان بر خوردار می باشد.

۳- اهداف تحقیق

هدف اصلی، تحلیل و بررسی موازین حمایت از حریم خصوصی کودک در فقه، حقوق ایران و کنوانسیون حقوق کودک و یافتن نظریه ای جامع در این باره است.

اهداف فرعی عبارتند از:

(۱) بررسی و شناسایی مفاهیم حریم خصوصی و مصادیق آن

(۲) بیان تعریف و جایگاه حریم خصوصی کودک در خانواده و روابط بین اعضا

(۳) بررسی قلمرو حریم خصوصی در تربیت فرزند

(۴) بررسی حریم خصوصی کودک در فضای سایبر

۴- سوالات تحقیق

سوال اصلی:

- مبنا، قلمرو و آثار حریم خصوصی کودک در نظام حقوقی ایران و اسناد بین المللی چیست؟

سوال های فرعی

- معنا، مفهوم، قلمرو و مبانی قرآنی و روایی حریم خصوصی چیست؟

- موارد جواز و محدودیت های قانونی ورود به حریم خصوصی طفل چیست؟

- چگونه می توان بین حق والدین بر تربیت و حریم خصوصی کودک سازگاری برقرار کرد؟

- حمایت از حریم خصوصی کودکان در فضای مجازی را چگونه می توان تامین نمود؟

۵- فرضیه های تحقیق

(۱) در دیدگاه غربی انسان (کودک) بر حسب فطرت خود موجودی مستقل و رها می باشد که از برخی حقوق بدیهی و مسلم نظیر حق تحصیل، امنیت و... بر خوردار می باشد که لازمه تحقق و رسیدن به این حقوق احترام به حق خلوت و حریم خصوصی دیگران می باشد. حق کودک بر حریم خصوصی در قوانین نظام جمهوری اسلامی ایران اعم از اساسی و عادی به صورت مستقیم مورد اشاره قرار نگرفته است. بلکه صرفاً به صورت غیر مستقیم و با عباراتی که بر این معنا دلالت دارد، حمایت هایی از این حق به عمل آمده است.

در اسناد بین المللی نظیر کنوانسیون حقوق کودک، حق کودک بر داشتن حریم خصوصی صراحتاً مورد حمایت قرار گرفته و چارچوب ها و ضوابطی برای آن در نظر گرفته شده است.

۲) اسلام در زمینه حمایت از حریم خصوصی سابقه نسبتاً طولانی دارد اما این حق به صورت مستقیم در آیات قرآن و روایات مورد اشاره قرار نگرفته است بلکه برخی از مصادیق آن تحت عنوان ممنوعیت تفتیش و تجسس، ممنوعیت استراق بصر و ممنوعیت ورود بدون اذن به خلوت دیگری مورد اشاره قرار گرفته است. با بررسی و تحلیل آیات قرآنی و روایت ها می توان بیان داشت که تامین امنیت، آرامش و کرامت و عزت آدمی از جمله مبانی حریم خصوصی می باشد.

۳) به موجب ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک از جمله محدودیت های قانونی وارده بر حریم خصوصی کودک را می توان قانونی بودن و خود سرانه نبودن دخالت دانست. با رعایت این شروط و احترام به منافع عالیه کودک ورود به حریم خصوصی کودک جایز است.

۴) والدین برای این که بتوانند تکالیف تربیتی خود را نسبت به فرزندان خویش انجام دهند به آگاهی و اشراف اطلاعاتی کامل از ویژگی ها و خصوصیات فرزندان خود نیاز دارند لذا نقش مهم و سازنده خانواده را نمی توان صرفاً به موجب حریم خصوصی کودک محدود نمود و در واقع علم و آگاهی والدین نسبت به این امور به معنای مداخله در حریم خصوصی نمی باشد.

۵) در عصر حاضر به موجب سیستم های رایانه ای و فضای مجازی، امکان تجاوز و تعدی به حریم خصوصی اشخاص حقیقی و حقوقی علی الخصوص کودک با سهولت بیشتری امکان پذیر شده است. لذا لازمه حمایت از کودکان در فضای مجازی در وهله اول شناسایی عوامل نقض کننده این حریم و آثار مخرب و زیان بار آن و دوم وضع قوانین مناسب در راستای حمایت از حریم خصوصی کودکان و نوجوانان در این فضا می باشد.

۶- قلمرو تحقیق

در پژوهش حاضر حریم خصوصی کودک را در چارچوب نظام حقوقی ایران و اسناد بین المللی از آغاز زمان پیدایش مفهوم حریم خصوصی تا اکنون مورد بررسی قرار می دهیم.

۷- پیشینه تحقیق

در رابطه با حق حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران به صورت پراکنده به این موضوع پرداخته شده است و مقالات و کتب متعددی در این زمینه به رشته تحریر درآمده است نظیر کتاب حقوق حریم خصوصی از

باقر انصاری، پایان نامه حریم خصوصی انسان از دیدگاه قرآن و روایات از علی خیاط، پایان نامه حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران و اسلام از فاطمه مزیدها.

اما با این وجود، تالیفات صورت گرفته صرفاً به صورت کلی مفهوم و ماهیت حریم خصوصی انسان را مورد بررسی قرار داده اند و به صورت خاص و موضوعی حریم خصوصی کودک مورد بررسی قرار نگرفته است و راهکاری هم در جهت حمایت از این حق بنیادین حقوق بشری ارائه نشده است.

۸- روش انجام تحقیق

نحوه تهیه و تدوین پژوهش حاضر به صورت توصیفی - تحلیلی و نحوه جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای یا اسنادی می باشد و همچنین در این پژوهش از مدارک و اسناد موجود در اینترنت، مقالات و کتب به طریق فیش برداری به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است.

به طور کلی می توان بیان داشت، در کلیه پژوهش ها از روش تحقیقی مختلفی متناسب با موضوع مورد مطالعه استفاده می شود و به طور معمول تحقیقات صورت گرفته در حوزه علم حقوق از لحاظ روش در ردیف تحقیقات کیفی قرار می گیرد که در نهایت به صورت توصیفی - تحلیلی انجام می گیرد.

۹- نوآوری تحقیق

در رابطه با حریم خصوصی کودک و نحوه ورود به این حریم در کتاب ها و مقالات مختلف مطالبی به صورت اجمالی و گذرا آمده است اما با توجه به اهمیت و ضرورت موضوع، توسعه تکنولوژی و ارتباطات و امکان تعرض و آسیب رساندن به این حریم، می طلبد که موضوع احترام به حریم خصوصی کودک و موارد جواز و منع ورود به آن به صورت کامل و مبسوط در این پژوهش مورد بررسی قرار گیرد.

نکته قابل ذکر این است که به کمتر کتاب یا مقاله ای می توان اشاره داشت که به صورت اختصاصی این حوزه از حریم خصوصی را مورد تحلیل و بررسی قرار داده باشد. لذا در این پژوهش سعی بر این می باشد که ضمن شناخت مفهوم حریم خصوصی کودک و بیان مصادیق آن، تقابل آن با حق و تکلیف تربیتی والدین را بررسی کنیم.

فصل اول

کلیات

فصل اول: کلیات

مبحث اول: تاریخچه حریم خصوصی

در قرون هجدهم و نوزدهم با به وجود آمدن تفکرات سیاسی مدرن و جریان های لیبرال و فردگرا، شهروندان حقوق و آزادی های فردی را به عنوان بخشی از مطالبات خود مطرح کردند به گونه ای که دخالت نکردن دولت ها در زندگی خصوصی شهروندان از مهمترین ویژگی های دولت لیبرال محسوب می شد.

تا قبل از سال ۱۸۹۰ اصطلاحاتی نظیر افتراء، افشای اسرار شغلی و مصونیت مسکن و حتی حق مالکیت به گونه ای معنایی از حریم خصوصی را در بر می گرفت اما در سال ۱۸۹۰ اصطلاح حریم خصوصی اولین بار در مجله حقوقی هاروارد در مقاله ای با موضوع «حق تمتع از خلوت» به تحریر دو آمریکایی به نام های ساموئل وان و اوئیس براندیس به عنوان یک مفهوم حقوقی به کار برده شد.^۱

به رسمیت شناختن و پذیرش حریم خصوصی به عنوان یکی از حقوق انسانی، همواره در طول تاریخ ریشه داشته است. به گونه ای که در انجیل به این موضوع بسیار پرداخته شده است و در قوانین دین یهود، از گذشته محفوظ ماندن مسائل شخصی از منظر دیگران پذیرفته شده است. «در سوگند بقراط که به ۳۰۰ سال قبل از میلاد برمیگردد، پزشکان سوگند می خوردند که رابطه آنان با بیماران محرمانه بماند»^۲

براساس تحقیقات صورت گرفته در منابع حقوق اسلامی، میتوان به این نتیجه دست یافت که حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی از قدمت بیشتری نسبت به نظام های حقوقی برخوردار است. برای مثال حریم خصوصی منزل، ارتباطات، امور خصوصی، افکار، عقاید و اموال بیش از ۱۴۰۰ سال پیش مورد تاکید اسلام بوده است. در حالی که نخستین حمایت های جدی از حریم خصوصی در غرب به قرون ۱۷ و ۱۸ میلادی باز می گردد.

عل رغم وجود حریم خصوصی در قوانین الهی، قوانین وضعی صد ها سال می باشد که به این موضوع پرداخته اند. در سال ۱۳۶۱ میلادی، قاضی انگلیسی حکم به دستگیری اشخاصی داد که به صورت مخفیانه به خانه افراد نگاه یا استراق سمع می کردند. در سال ۱۷۶۵ میلادی، لرد کامدن انگلیسی مبادرت به وضع قانونی

^۱ شهباز قهفرخی، سجاد؛ مسعودیان، مصطفی، حمایت از حریم خصوصی اشخاص از منظر آیات و روایات، پژوهش های میان رشته ای قرآن کریم، سال سوم، شماره ۲، ۱۳۹۱، ص ۸۸

^۲ ملکی، مهلا، حمایت کیفی از حریم خصوصی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز، ۱۳۸۸، ص ۲۷

کرد که بر آن اساس داشتن مجوز برای ورود به خانه های مردم و مصادره یادداشت ها و مکتوبات آنان الزامی شد.^۱

ویلیام پیت یکی از نمایندگان مجلس انگلیس در این خصوص بیان داشته است: «حتی فقیرترین مردم در کلبه محقر خویش می تواند از دستورات شاه سرپیچی کند. کلبه این مرد فقیر می تواند بسیار محقر باشد، سقف آن بلرزد و چکه کند، باد و طوفان در آن وارد شود، اما شاه انگلستان نمی تواند به آن وارد شود و هیچ یک از نیروهای پادشاه هم جرأت ندارد که از آستانه این کلبه ویرانه قدم به درون بگذارند»

کشورهای مختلف نیز در طی قرون گذشته با وضع قوانین متعدد به حمایت از حریم خصوصی پرداخته اند. در سال ۱۸۵۸ در فرانسه، انتشار مسائل خصوصی دیگران جرم انگاری شده و برای عاملان آن مجازات در نظر گرفته شده است. کشور نروژ در سال ۱۸۸۹ انتشار اطلاعات مربوط به اشخاص و امور خصوصی آن ها را جرم اعلام کرد، در کشور آمریکا از سال ۱۸۹۰ این حق در قوانین عمومی نیز به رسمیت شناخته شد.

انتشار اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ با حمایت از حریم مکانی و ارتباطی، شاخص مدرنی در جهت حفظ حریم خصوصی در سطح بین المللی ایجاد شد. براساس ماده ۲۱ این قانون «حریم خصوصی خانواده، خانه و مکاتبات، آبرو و حیثیت افراد نباید مورد تعرض و مزاحمت واقع شود. هرکس این حق را دارد که علیه چنین مزاحمت هایی مورد حمایت قرار گیرد»

نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران براساس آیات و روایتی که بر ممنوعیت تجسس در امور دیگران دلالت دارد، رعایت حریم خصوصی را امری ضروری می داند. در این راستا در اصول ۲۲، ۲۳، ۲۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز ردپای توجه به حریم خصوصی را می توان یافت. همچنین امام خمینی در سال ۱۳۶۱ در فرمان ۸ ماده ای خطاب به قوه قضاییه و تمام ارگان های اجرایی نسبت به ورود بدون اذن به منازل و محل کار افراد و شنود تلفن و گوش دادن به نوار و ضبط صوت دیگران و تجسس و افشای اسرار دیگران را ممنوع اعلام نموده است. با این وجود باید قانون خاصی برای رعایت حریم خصوصی تدوین شود زیرا قانون اساسی صرفاً در مقام بیان کلیات می باشد و پرداختن به جزئیات بر عهده قانون عادی می باشد تا در آن به حدود و ثغور این حریم و جنبه های مختلف آن و تعیین مجازات ها توجه شود.

^۱ همان، ۲۷

^۲ سامار اجیوا، روهان، تفاوت طبقاتی در حریم شخصی، مجله پیام یونسکو، شماره ۳۸۰، ۱۳۸۰، ص ۱۷

مبحث دوم: مفهوم شناسی

گفتار اول: حریم خصوصی

بند اول: حریم در لغت

واژه حریم در زبان عرب از ریشه «حَرَمٌ» گرفته شده است و معانی متعددی برای آن بیان شده است، اما در کل مجموع تعاریف بیان شده دارای یک محور مشترک می باشند و آن این است که حریم، اطراف و پیرامون یک ملک است که بهره برداری اغیار از آن ممنوع می باشد.

در فرهنگ فارسی معین، حریم این گونه تعریف شده است: «محلی که حمایت و دفاع از آن لازم است، هر آنچه پیرامون منزل و عمارت که متعلق به آن باشد و جمع آن حرم، احرم و احاریم می باشد»^۱ در لغت نامه دهخدا در تعریف حریم آمده است: «چیزی که حرام و بازداشت شده است و دست بدان نتوان زد»^۲

علامه حلی در کتاب تذکره الفقها، حریم را این گونه تعریف نموده است: «حریم به مکان های نزدیکی اشاره می دارد که برای انتفاع کامل نیاز به آن ها می باشد، مانند محل جاری شدن آب، جاده ها، محل ریختن خاک و...»^۳ در این مفهوم نیز، ممنوعیت به نوعی خودنمایی می کند. همچنین این مکان ها چون برای انتفاع کامل ضروری است تصرف دیگران در آن ممنوع است.

صاحب کتاب العین هم در این خصوص بیان داشته است: مقصود از حریم هر آن چیزی می باشد که نباید به آن نزدیک شد و دست زدن به آن حرام می باشد.^۴

در کتاب تاج العروس آمده است: «و ما حرم فلم لیس و الحریم فی الاصل ما حول الشی من الحقوق منه حریم الدار.....» حریم هر آن چیزی می باشد که حرام شده است و نباید آن را لمس کرد، در واقع مقصود از حریم پیرامون چیزی از حقوق و منافع آن می باشد همانند خانه.^۵

^۱ معین، محمد، فرهنگ فارسی، جلد ۱، چاپ دوم، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۱، ص ۱۳۵۲

^۲ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ دوم، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۳۰، ص ۵۰۳

^۳ حلی، ابی منصور حسن بن یوسف، تذکره الفقها، جلد ۱۲، چاپ دوم، موسسه آل بیت الاحیاء التراث، قم، ۱۴۱۴، ص ۴۱۳

^۴ فراهیدی، خلیل بن احمد، ترتیب کتاب العین، جلد ۳، چاپ اول، اسوه، قم، ۱۴۱۴ه.ق، ص ۲۲۲

^۵ زبیدی، علی، تاج العروس من جواهر القاموس، جلد ۱، چاپ سوم، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۳۸، ص ۳۴

همچنین در این خصوص آمده است: «حریم در معنای ممانعت و منع و مصدر آن حرمان می باشد و از حیث احترام و حرمتی که اشخاص باید نسبت به آن داشته و متعرض آن نگردند، حریم نامیده می شود.^۱

با توجه به تعاریف ارائه شده این طور به نظر می رسد که مقصود از حریم محدوده ای می باشد که نزدیک شدن و ورود دیگران به آن جایز نیست. و در خصوص تضمین حق حریم دیگران، ممنوعیت تصرف و تسلط و دخالت در آن ضروری است.

البته اشاره به این نکته حائز اهمیت می باشد که، تعاریف ارائه شده فوق در خصوص حریم، شامل حریم اراضی، املاک، چشمه، چاه و است و اما آن چه در این پژوهش مورد بررسی قرار می گیرد، حریم خصوصی کودک با رویکرد افراد یک خانواده است اما نقطه مشترک آن دو محدوده ای می باشد که دیگران بدون اجازه حق ورود به آن را ندارند. به عبارتی وجه مشترک این تعاریف وجود «ممنوعیت» است.

بند دوم: حریم در حقوق

الف) حریم در حوزه حقوق اموال

حقوق دانان در حوزه حقوق اموال تعاریفی از واژه حریم ارائه داده اند: «مقصود از حریم حدودی از اراضی پیرامون ملک و قنات و نهر و امثال آن است که برای کمال انتفاع از آن ضرورت دارد»^۲

در تعریف دیگری از حریم آمده است: «حریم از حرمت گرفته شده و در معنای منع می باشد. علت این که حریم را حریم نامیده اند این است که تعرض دیگران نسبت به آن به صورت عدوانی ممنوع می باشد، بنابراین حریم مقداری از اراضی پیرامون ملک و حقی می باشد که مالک برای کمال انتفاع از ملک به آن نیاز دارد»^۳

از تعاریف مختلفی که حقوق دانان در خصوص حریم ارائه داده اند می توان نتیجه گرفت که مقصود از حریم، مقداری از اراضی اطراف ملک است که برای پایداری و بقا آن ملک ضروری است و ادامه حیات آن ملک به حریم وابسته است. همچنین حدود و ثغور حریم بر حسب نوع آن متفاوت است و باید به نظریه کارشناسان در این خصوص مراجعه نمود.

در پژوهش حاضر حریم جغرافیایی و زمینی مد نظر نمی باشد، بلکه حریم حقوقی و آزادی شخص مورد نظر است، پس آن چه تا الان بیان شده است مربوط به حریم املاک و اراضی می باشد هر چند بین این حریم

^۱ شریف، علی اصغر، مظاهر تصرف عدوانی، جلد ۲، چاپ دوم، تهران، ۱۳۴۰، ص ۱۸۰

^۲ کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی، جلد ۱، چاپ سوم، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۴۷، ص ۲۲۰

^۳ طاهری، حبیب الله، حقوق مدنی ۱ و ۲، چاپ دوم، جلد ۱، انتشارات اسلامی، قم، ۱۳۷۶، ص ۲۹۲

و حریم مورد نظر مشترکاتی وجود دارد و آن این می باشد که در هر دو حریم محدوده ای وجود دارد که تجاوز به آن جایز نیست و از نظر قانون، عقل و شرع مورد قبول نیست.

ب) حریم در حوزه حقوق غیر مالی

مصادق دیگر حریم عبارت است از: «چیزی که انسان از آن دفاع و حمایت می کند و بر سر آن می جنگد». این معنا از حریم به گونه ای هم آبروی انسان و هم اهل و عیال او را در بر می گیرد. شهید ثانی راجع به دفاع از نفس بیان داشته است: «انسان حق دارد در حد توان از جان و مال و حریم خویش دفاع کند».

امام خمینی نیز در این خصوص می فرماید: «اشکالی نیست در این که انسان، حق دارد از جان و حریم و مالش در برابر محارب و مهاجم و دزد و مانند آنها دفاع کند». همان طور که ملاحظه می شود، فقها کلمه حریم را در برابر «جان» و «مال» به کار برده اند.^۳

بند سوم: معنای واژه خصوصی

در فرهنگ معین در رابطه با این واژه آمده است: ۱- داخلی، شخصی (زندگی خصوصی مد نظر می باشد)
۲- رابطه صمیمی و خصوصی^۴

همچنین در رابطه با واژه خصوصی آمده است: ۱- مخصوص گردانیدن، خاص بودن، ویژه بودن ۲- منفرد بودن، خالص بودن ۳- ویژگی، منحصر به فرد بودن^۵

گفتار دوم: کودک

مفهوم کودک را می توان از دو منظر مورد بررسی قرار داد: نخست - ملاک کودک بودن برای بهره مندی از حقوقی که اسناد بین المللی برای کودک در نظر گرفته است. دوم - ملاک کودک بودن از جهت عدم بهره مند شدن از حقوقی که مختص به بزرگسالان می باشد.^۶

^۱ مجلسی، محمد باقر بحارالانوار، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، جلد ۲۹، ص ۲۸۴

^۲ عاملی جیبی، شیخ زین الدین (شهید ثانی)، مسالک الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام، جلد ۱۵، قم: موسسه معارف اسلامی، ص ۴۹

^۳ خمینی، سید روح الله، تحریرالوسیله، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، جلد ۱، ص ۴۶۳

^۴ معین، محمد، فرهنگ فارسی، ص ۱۴۲۶

^۵ همان، ص ۱۴۲۶

^۶ عابد خراسانی، محمودرضا، درآمدی بر حقوق کودک، مطالعه تطبیقی در نظام های حقوقی ملی و بین المللی، چاپ اول، نشر میزان، تهران،

بهار ۱۳۸۹، ص ۵۱